

Мастацкі нос

1.

У квітнеючы летні час пан Антон Лебядя задумаў прыдбаць новы нос. Пазбыцца – сіне-чырво-нага, пляскатага, размешчанага наперакор правілам сіметрыі з заўважальным ухілам на левую шчаку. Быццам пасадзілі яго там рукі далёка нецвярозага скульптара.

Мроіўся пану Антону прасты, фігуральна дасканалы нос Роберта Рэдфарда, які апранае мужчыну ў нябачны пінжак міністэрскай саноўнасці, або курносік Майкела Джэксана, той на век-вечны замацоўвае свайго носьбіта ў бестурботным хлапечым свеце або, у рэшце рэшт, хай сабе будзе любы. Абы не той, цяперашні.

– Бо і як жа так жыць? – спытаў аднойчы пан Антон, вывучаючы ў люстэрку дублікат сваёй фізіяноміі. – Дзе ні глянь – нос. Вось табе і ўся фізіяномія. Не, няма будучыні з такім картоплем між вачэй, – сам сабе адказаў, бо нос, якраз падведзены да працэсу ранішняга брыцця, не праявіў ніякага зацікаўлення да эстэтычных разладаў. Больш цікавай здавалася яму мануальная эквілібрыстыка рукі, закончанай брытвай. Назіраючы за бліскучым лязом, адчуваючы, мабыць, сталёвае дыханне, стандартна чырвоны, зараз дадаткова яшчэ прыхарашыўся крывавымі фарбамі.

“Калі б нос Клеопатры быў крышку даўжэйшы, хто ведае, у якім напрамку пайшала б гісторыя чалавецтва?” Хто такое сказаў, цяпер пан Антон не памятаў. Зрэшты, якая розніца – хто ён, той філосаф, калі сказана як адрэзана, падумаў пан Антон, выходзячы на вуліцу.

А гісторыя мястэчка ў той дзень кіравалася якраз у мясцовы парк.

Дзянёк быў нядзельны, у парку найгравала музыка, у тым жа напрамку сачыўся борзды струменьчык лакальнай грамадскасці. Згодна з рухам струменьчыка перамяшчаўся і пан Антон. А ўсё разам злівалася ў вялікую яму, невядома чаму званую амфітэатрам.

– Водачка! Сігарэты! – жанчына, замацаваная на сутыкненні дзвюх алеяў, быццам бы павесіла вочы на мяжы вакууму, а зараз яны і з рэальнага свету выгарталі ўсё, што ў гандлёвых разліках кваліфікуецца як патэнцыяльны кліент.

Аднак мясцовае грамадства толькі паасобнымі прадстаўнікамі адказвала згодна волі жанчыны. Бо, як можна здагадацца, жанчына была не з тутэйшых. Не разумела, што народ сёння якраз гуртуецца ў парку дзеля ежы выключна душэўнай. Мо з цягам часу, пасля гадзіны–дзвюх, у выніку інтэлектуальнай раскошы, і яе прапанова знойдзе пажаданы водгук. Ведаючы мясцовыя звычаі, з поўнай адказнасцю за слова можна сказаць: так яно і будзе. Але пазней.

„Вось табе! – падумаў пан Антон. – Бачаць чырвоны нос, зараз жа і прапануюць. А я не такі, як ім здаецца. У мяне на базары ларок з апельсінамі і яблыкамі. І планы, і перспектывы. Яшчэ год-два і адкрыецца сапраўдная крама, вялікая-вялікая”.

Так думаў пан Антон, але ў апошнія і ён сам мала верыў. Гадоў пяць як займаецца бізнесам, а не

надта ж разгарнуўся. А прычына, вядома, між вачэй яна. Кліенты – не скажаш – і падыходзяць, і рукі запускаяць між яблыкаў і апельсінаў. Той-сёй і працану пытаецца. А напароўшыся на нос уласніка, адступае ціха назад. „Такі чырванявы ворган, – думаюць кліенты, – вядома, пра якія сведчыць ён схільнасці. А дзе схільнасці, там і ашуканства”.

І не разгарнуцца пану Антону, не падскочыць вышэй за свой нос.

Хвастануты нахабным успамінам, ён выдаўжыў крок і неўзабаве аблакаціўся на амфітэатр.

А на сцэне праходзіў якраз народны фэст. Значыць, адбываліся справы дынамічныя. Спявалі хоры, танчылі, апускаліся са сцэны акцёры і вярталіся назад. То зліваліся ў магутныя, распяваньня камбінацыі, то зноў дзяліліся і метадам пачкавання дарылі жыццё новым дуэтам, трыо, квартэтам. А слухачам – радасць, бо ў выніку анельскай музыкі людзі забываліся на штодзённыя клопаты і свае фізічныя недасканаласці.

Чарговая група ўладкавалася на сцэне. Гэта быў жаночы хор з дваццаці асоб і кожная такая асоба, упрыгожаная музыкай і каляровым касцюмчыкам, магла б без залішніх клопатаў скалыхнуць з фундаментаў, расслабіць, пераўтварыць у кіпячы вулкан самае халоднае мужчынскае сэрца. Але вочы пана Антона засяродзіліся на салістцы, што, вышпарыўшыся на два крокі наперад, прыхапіла мікрафон і моцным альтам паехала ў натоўп.

Ніхто не ведае, чаму якраз салісты карыстаюцца найзначнейшай ласкай слухачоў і чаму з-за іх падчас рок-канцэртаў згуртавання пад сцэнай паненкі трацяць прытомнасць. А часам і сталыя мужчыны, бы той старажытны Уліс, ашарашаныя спевам сірэнаў, забываюцца пра родную Ітаку.

Пан Антон, паглыбіўшыся ў цёплы альт салісткі,

забыўся пра свой родны, няшчасны нос.

А калі хор сышоў са сцэны, расплыўся ў на-тоўпе, пан Антон невыпадкова апынуўся побач з гэтай салісткай. Прыгарнуўшы пад бокі дзвюх каляжанак, яна ўсё яшчэ падспеўвала, калыхалася за музыкай. І ўсміхалася ўсяму свету. А пану Антону паказалася – яму ўсміхаецца.

І пан Антон шчыра адгукнуўся гармоніку, а нават – ці не першы раз у жыцці – зрабіў шаленчыя вакальныя спробы. Ён напіраў на высокае *до* з заўзятасцю касмічнай энергіі, што, узбуджаная першабытнай сілаю, вылузвае з мікраскапічнага атама яркія зоры, блакітныя планеты, цьмяныя галактыкі. Выкідаючы з вантробаў спантанічныя музычныя каскады, ён усё бліжэй і бліжэй падплываў да каляровага касцюмчыка салісткі. І, зазіраючы ў яе вочы, сэрцам, душою, какетліва-танцавальнай мовай цела, здавалася, пытаў: “Чуеш ты, прыгожая мая? Табе спяваю”.

Дакладна так паводзяць сябе самчыкі салаўёў маёвымі ночамі, калі над мястэчковым паркам стаіць шоўкавая цеплыня. І калі з каханай жанчынай паглыбляецца ў гэтую летнюю ціш, часам шанцуе вам паслухаць какетлівыя напевы. Прыгартуючы плячом каханую, зазіраючы ў яе раззораныя вочы, кажаце ў такіх выпадках: “Ты чуеш, мілая? Ён жа ў твой гонар так”.

Але вашыя словы не грунтоуюцца на праўдзе. Каханне – самы эгаістычны стан жывой душы. Кожны тут напявае сваім голасам, і свайму адрасату, і ў сваю карысць.

Пан Антон дарыў сваю песню невядомай харыстцы. Харыстка паказалася яму прыгажэйшай за ўсё, што паклікала на свет гэта майская вясна.

Пан Лебыда быў шчаслівы. Ён адчуваў сябе неадступнай часцінай вялікага народа. Як чалавек,

якому давялося паблудзіць у цёмным лесе, прасноўдаць там увесь дзень, а ў рэшце рэшт выбрацца на, хай сабе і незнаёмую, а ўсё-такі чалавекам назначаную сцэжку.

– Ну і крычыць той насаты, – моцны альт вярнуў пана Антона ў зусім немусычную прастору. Голас належыў асобе, якую ў думках паспеў ён назваць вяршыняй прыгажосці ў нашым сусвеце.

– Ага, – падтрымала яе другая харыстка. – Голас нават і нічога ды зусім непастаўлены. І ўражлівасць на мастацтва, на прыгажосць і эстэ-тыку – не адчуваецца.

– Уражлівасць – прыродная справа. Яна ёсць або яе няма. Але ж, як відаць, не ўсе такое разумеюць.

– Далёка не ўсе, – вочы салісткі згубілі ранейшую ўсмешку. Узіраліся ў пана Антона лютым холадам, як судзі і пракуроры ўзіраюцца ў разбуральнікаў распрацаванага кодэксамі парадку.

Ад шчасця ў няшчасце, ад перамогі ў паражэнне, ад славы ў няславу – нат не крок і не міг.

„Чалавечае жыццё – бы кола аўтамашыны. І зверху ты, і адначасова знізу, і не паспееш прывыкнуць – іржавы цвік спускае дух, пераўтварае цябе ў лішні кусок скамечанай матэрыі”.

Такая філасофская думка нарадзілася ў галаве пана Антона, калі на крокаў дваццаць адышоў ён ад цэнтра здарэння. Прыдбаць другіх разумных думак ён не паспеў.

– Водачка, сігарэты, – пачуўся знаёмы голас.

– Дайце пляшку, – азваўся пан Антон. А затым, між блокаў, адбіўшы капсюлю, заправіў вантробы доўгім глытком гаркоты.

Мястэчка тым часам заходзілася ад музыкі і ад шчасця.

2.

Гордзіевы вузлы рэжуцца мячом, а недаскананлыя насы – лязом хірургічнага скальпеля. І яшчэ, вядома, далонямі рашучасці і адвагі, без якіх гісторыя астаецца мёртвай думкай, на век-вечны раскірэчанай між мінулай і будучай хвілінамі, а кожны няўдалы нос дажывае сумную старасць, звесіўшы ноздры між правым і левым вокам няшчаснага ўласніка.

У нашым выпадку спрацавалі ўсе неабходныя варункі.

Нос атрымаўся – цуда. Пан Антон глядзеў у люстэрка, кранаў пальцамі бадзёра насцярожаныя ноздры, абмацваў іх, а затым, паставіўшы паказальны палец між броваў, на хрыбет носа, з'язджаў уніз ідэальна прамой лініяй. А пальцамі правай рукі шчыпаў сябе ў задніцу, мацней і мацней, каб адгнаць найпрыгажэйшы сон. Твар у люстэрку, здавалася, зараз разыдзецца, рассыплецца дробным макамі і пачнецца няўхільнае вяртанне да прытомнасці, і з срэбнай роўнядзі шкла, здэкліва ўсміхаючыся, вытыркнецца на свет добра вядомая бульбіна.

Твар у люстэрку стаяў непарушна. Можа, калі ад дуны, нахабна практыкаванай рэчаіснасцю, сетачкай нервовых калідораў прыбягалі балючыя сігналы, тады і крывіліся, тады і пратэставалі вусны. А нос якраз трымаў ідэальную лінію.

Ад радасці пану Антону хацелася разарваць грудзі, дастаць адтуль сэрца і шпурнуць яго між усіх людзей – знаёмых і абсалютных чужынцаў. І перш за ўсё ўкласці гэтае сэрца ў далоні прыгожай паніхарысткі, якую першы раз пабачыў у мястэчковым амфітэатры, у гонар якога вылузваў з вантробаў верхняе до, і якая бесцырымонна ашарашыла яго

адным словам – насаты.

Але за жорсткае слова пан Антон не крыўдаваў. Ён усведамляў, што гэтая пані прыналежыць зусім іншаму свету, і што ў тым яе свеце зусім іншыя вартасці. Вышэйшыя канстытуцыі грунтуюцца там на пашане прыгажосці, а штодзённыя законы пішуцца тонкім прам эстэтыкі і фантазіі. Разумеў пан Антон і тое, што ягоны ранейшы нос у тым свеце можа ўспрымацца адно як антаганізм дэталёва абдуманай гармоніі.

Напрыканцы лета пан Антон пачаў зазіраць у той свет. Адвячоркамі прысаджваўся да акна і глядзеў удалеч.

Калі глядзіш у акно звычайна, вачыма, бачыш там шэрыя, шматпавярховыя дамы, вуліцу, дрэвы, запэцканы варонамі тратуар. І чуеш, як грубым голасам гудзяць машыны, і, абмяркоўваючы пражыццёвыя справы, праходзячы перакідваюцца словамі.

Але пан Антон глядзеў у шыбу сэрцам. І ў ягоных думках адлюстроўваўся зусім другі краявід. У бясконцай прасторы ён бачыў бясконцыя шарэнгі пальмаў і кіпарысаў, і яблыняў, што згінаюцца да зямлі цяжарам спелых пладоў. Але яблыкі там не такія, як на базары. Усе яны ідэальныя кшталтам і ўсе спелыя ў чырвань і золата, быццам разбіў хто летняе сонца, рассыпаў у зялёным галлі. А па-над дрэвамі стаялі хмары распяваных салаўёў, і людзі – усе ў доўгіх белых сукенках – шпацыравалі ў блакітным паўсвятле, хто пры тым гартаў кніжку, хто зручным пэндзлікам замацоўваў на ільняным палатне ўяўныя колеры і кшталты, а яшчэ іншы хто, прыкмуўшы вейкі, выяўляў сябе ў анельскай песні.

А часам усе тыя пальмы-кіпрысы-яблыні складаліся ў аграмадную арфу. З усіх бакоў зляталіся салаў’і, прысаджваліся на струнах. Прыгожая пані харыстка брала ў рукі райскі інструмент, кранала

яго тонкімі пальцамі і стрэсвала тых салаўёў са струн, як летні вецер страсае расу з жытніх каласоў.

Тады асабліва хацелася пану Антону скласці ў далоні прыгожай пані свой новы нос. І ў доказ шчырага кахання з галавы да ног абсыпаць яе яблыкамі і апельсінамі. Вярнуўшыся з уяўнага свету на мястэчковы базар, ён доўга капаўся ў скрынках і мяшках. Падбіраў, вышукоўваў самыя прыгожыя яблыкі і апельсіны, насычаныя сонцам так глыбока, што і Усявышняму не было б прычыны саромецца за іхнюю якасць.

Але пані не прыходзіла. Мястэчка сцякалася зараз на базар шматлікімі ручайкамі, а ручайкі зліваліся ў гаманлівыя рэчкі, а рэчкі спалучаліся ў адну магутную плынь, і спынялася тая плынь перад ларком пана Антона, бы на якой аграмаднай плаціне. І напаткаўшы найпрыгажэйшы ў мястэчку нос, ранейшая жвавасць і гаманлівасць, пераўтваралася ў шолах, што пераліваецца з вуха ў вуха спакойнымі, паасобнымі кроплямі.

Але часам з шэнту вылузвалася на свет і мацнейшае слова, вострае, бы лязо хірургічнага скальпеля.

– Во, прыдурак які. Во, дзіва. Ніхто, ніколі ў мястэчку такога і не падумаў, а ён...

Гэтыя словы выпраўляла ў натоўп звычайная чалавечая зайздасць. Яна заўжды пустазеллем выяўляецца там, дзе адвечная аблога расцвітае самотнай і нікому незразумелай кветкай.

Бывае, для адводу вачэй гэтая зайздасць прыкідваецца светлай патрыятычнай хустачкай, апраўдваецца сама за сваю малечу, і ў такіх выпадках папракаюць вас у куды значнейшай віне: “Ну як жа так? – кажуць. – Без прычыны, дзеля прыватнай кар’есці адмовіцца, адрачыся, пусціць у заняпад, у забыццё бацькоўскі, класічна беларускі нос?”

Але пан Антон не звяртаў увагі на такія закіды. Ён чакаў блізкае сабе сэрца, брацкую душу, што зразумее кожны позірк, кожны жэст, кожнае маўчанне.

Але пані не прыходзіла. І пан Антон, хочаш не хочаш, часцей зазіраў у яе свет. Не толькі адвячоркамі, але і досвіткамі прысаджваўся да акна, а затым, разгартаючы халоднае шкло, ступаў між пальм і кіпрысаў, і перакідваўся словам з людзьмі ў белых сукенках, і як раней, як у гэтым мястэчковым амфітэатры, быў шчаслівы.

А ў ларку накапліваліся найпрыгажэйшыя яблыкі і апельсіны.

У мястэчку сталавалася восень, з пушчанскіх сцяжын уваходзіла на галоўную вуліцу, з галоўнай вуліцы сачылася між шматпавярховых дамоў, між драўляных домікаў, у чырвань і золата размалёўвала найтайнейшыя закавулкі. І тады ў рэшце рэшт здарылася доўгачаканае.

Прыгожая пані харыстка прыйшла на базар. Прагулялася між ларкамі, там-сям кранула тонкімі пальцамі якую сукенку, у люстрах, для выгоды кліентаў расстаўленых між вопраткай, паправіла прычоску.

Следам за харысткай крочыў мужчына – моцны, булаваты, быццам у выніку якога землятрусу выраўся з каменнай скалы.

Яны спыніліся ля ларка пана Антона.

“Які прыгожы нос, – падумала пані харыстка. – Гэта ж ці не той, пра які зараз гамоняць у мястэчку?”

Тым часам пан Антон падбіраў для яе апельсіны і яблыкі. Перакідваў у далонях, разглядаў у залатых промнях восеньскага сонца, пальцамі спраўна абмяркоўваў іх пружыністасць і сакавітасць.

– І вазьмі яшчэ кілаграм чырвоных буракоў і

дзе цыбулькі. Я люблю бурачаны бульён. Сёння зварыш мне, – моцны мужчынскі голас ні то пытаў, ні то загадваў.

А жанчына адказала:

– Так, любіш, мілы мой. Я звару табе сёння бурачаны бульён.

Адварнулася, яе тонкія пальцы, тыя, што ўчора стрэсвалі салаўіны спеў са струн арфы, цяпер пяшчотным жэстам гладзілі твар мужчыны, яго шчокі напятаў ён два тоўстыя бліскучыя ўзгоркі, і нос, што вытыркаўся з гэтых узгоркаў доўгай, спічастай вежай.

Мужчына ўсміхнуўся, прыхапіў пакеты, загрузаныя апельсінамі, яблыкамі, буракамі і цыбуляй. І накіраваўся ў натоўп. Упэўнена, вялікім носам, шырокімі грудзьмі і моцным плячом разгартаў натоўп, як сталёвы карабль разгартае збунтаваныя хвалі.

Пані яшчэ раз кradком зірнула на твар пана Антона.

“Які прыгожы нос. Шкада, што не сапраўдны ён”, – падумала яна і, нібыта бяспечным калідорам, пайшла ўслед за сваім мужчынам.